

NIEUWSBRIEF

Fred Teeven en Jan Nagel

nummer 73

oktober 2009

Geopend:
dinsdag tot en met
vrijdag en de
eerste zaterdag
van de maand van
12.00-16.00 uur

MAX EUWE-CENTRUM

Max Euweplein 30A · 1017 MB Amsterdam
020-625 7017 euwemec@xs4all.nl www.maxeuwe.nl
Postbus 11513 · 1001 GM Amsterdam

BESTUUR EN MEDEWERKERS

F. Teeven, voorzitter
C. Visser, vice-voorzitter
H. van Hengel, secretaris
A. Riemens, penningmeester
J. van den Berg
H. Böhm
M. Stam
G. Valk

Algemeen adviseur: H. Ree
Adviseur topschaak: J. Timman
Adviseur public relations: Y. Nagel-Seirawan
Adviseur wetenschap: H. van den Herik
Bureau medewerker: P. Peelen
Donateuradministrateur: M. Steunebrink
Eindredactie nieuwsbrief: G. Visser
Financieel administrateur: A. Bezemer
Foto's: J. Vijfschaft en medewerkers MEC
Manager en redacteur nieuwsbrief: E. Sibbing
Schaaktechnisch medewerker: E. Straat
Vrijwillige medewerkers: C. ten Woude,
R. Hillebrandt, C. Koster en R. Nep
Webmaster: A. Varnica

VAN HET BESTUUR

Bijdrage van Fred Teeven, voorzitter van het MEC

Nadat ik eind juni de voorzittershamer heb overgenomen van Jan Nagel hebben we als bestuur van het Max Euwe Centrum de afgelopen week informeel afscheid genomen van Jan, die ruim 10 jaar lang het MEC heeft gediend als bestuurslid en voorzitter. Tal van initiatieven zijn van zijn hand gekomen. Het MEC is Jan veel dank verschuldigd.

Kort voor de zomer heeft Eddy Sibbing met veel vrijwilligers invulling gegeven aan het schaakfestival op het Max Euweplein. Er kon simultaan worden gespeeld, er waren klokseances, het snelschaken was weer populair en ook de schaakboeken werden bestudeerd en goed verkocht. Voor mij was het de eerste maal dat ik acte de présence mocht geven en aan het eind van deze zeer geslaagde dag de prijzen mocht uitreiken. Ook voor het komende seizoen zijn

er weer veel plannen die om de inzet van veel vrijwilligers zullen vragen. Wij hopen dat we op iedereen die het schaken en het MEC een warm hart toedraagt weer een beroep kunnen doen.

In juli had ik het genoeg om op de camping in Frankrijk mee te doen aan een schaaktoernooi. Ik had toen al een week 'leer schaken met de stappenmethode' op de computer uitgebreid bestudeerd en voor iemand zonder rating viel het resultaat niet tegen. Ik werd negende van de tien deelnemers. Uw voorzitter blijft oefenen.

In het weekend van 19 en 20 september bleek weer eens dat Nederland er inderdaad een groot schaker heeft bij gekregen in de persoon van Anish Giri. Alhoewel Anish net 15 jaar oud is, werd hij de jongste schaakkampioen van Nederland ooit. Het MEC hoopt dergelijke kampioenen in samenwerking met de KNSB de

komende jaren een extra steuntje in de rug te kunnen geven.

In 2010 is het 75 jaar geleden dat Max Euwe wereldkampioen werd en dat wil het MEC

IN MEMORIAM

Bijdrage van Hans Ree

De afgelopen week zocht ik vergeefs naar een oud krantenknipsel waarvan ik wist dat ik het nooit had weggegooid. Niet weggooid is nog iets anders dan iets ook kunnen vinden.

Het ging om een artikeltje over de jeugdschakers Hartoch en Ree en ik denk dat het in 1960 of een jaar later verscheen. Ik was misschien 17 jaar, Rob 14, en ik weet nog dat er iets was met de foto waar we samen op stonden dat me niet helemaal beviel.

Ik keek ernstig en een beetje zorgelijk, Rob had een brede, gulle lach. Die lach had ik ook willen hebben.

De brede lach van hem zie je ook nog vaak op recente foto's. Die zijn niet genomen bij zijn toernooipartijen, maar bij simultaans, bij trainingen of als hij ergens wedstrijdleider was of voor het publiek commentaar gaf op partijen van anderen. Al die dingen deed hij dan ook graag. Hij was een groot schaaktalent met een zeldzaam vermogen om intuïtief de stukken op de juiste velden te plaatsen. Tweede in het jeugdwereldkampioenschap van 1965, achter Kurajica, maar boven mensen als Toekmakov en Hübner, dat beloofde toen veel.

Hoewel Hartoch in de jaren '60 en '70 bij de Nederlandse top hoorde, werd de belofte niet helemaal vervuld. Voor een deel kwam dat door zijn vaste gewoontes. Aan het eind van de middag kaarten en backgammon spelen in het schaakcafé en daarna naar de avondcafés, de

gedenken. De komende maanden wordt U nader geïnformeerd over de plannen. Ik speel volgende week weer een huiskamertoernooi en blijf oefenen. Doet u dat ook op uw niveau!

nachtcafés en soms de ochtendcafés. Dan kwam er wel vaak een schaakbord op tafel, maar systematische harde studie is toch iets anders. Het kwam ook door zijn stijl van spelen. Dat het positieospel hem zo makkelijk afging was zowel een zegen als een vloek. Diep rekenen in een scherpe stelling was vaak niet nodig voor hem, en daardoor ging hij stellingen waarin dat wel

Rob Hartoch, 1947-2009

nodig was op den duur steeds meer uit de weg. Er kwam bij dat zijn nuttige gevoel voor gevaar vaak ontaardde in een angst voor imaginaire gevaren. Als hij dan ten onrechte remise had aangenomen, was de angst weg en kon hij helder uitleggen dat er eigenlijk geen vuiltje aan de lucht was geweest.

Zijn resultaten verslechterden, zoals bij iedereen die ouder wordt, maar bij Rob toch meer dan bij de meeste anderen. Hij bleef wel toernooien spelen - zijn laatste was het WK van de senioren in oktober 2008 - en hij verweet mij wel eens dat ik dat niet meer deed, dat vond hij eigenlijk verraad aan het spel.

Geen lid meer zijn van de Amsterdamse sociëteit De Kring vond hij ook een soort verraad. Hij miste daar zijn oude schaakmakers, maar aan de andere kant was hij er volstrekt niet toe te bewegen om dan maar eens af te spreken in een ander café of desnoods bij mij thuis, minder dan vijf minuten lopen van die geliefde Kring. Zoals gezegd, hij had zijn vaste gewoontes. Ik was wel eens jaloers dat hij nog zoveel uitnodigingen kreeg om simultaans te geven en ik niet, maar ik begreep ook wel hoe dat kwam: hij was aardiger voor de organisatoren en voor zijn tegenstanders, niet om bij hen in een goed blaadje te komen, maar omdat het in zijn natuur lag.

Eindeloos aan iedereen de gelegenheid geven om slechte zetten terug te nemen, of een simultaan aan een reuzenrad waarin de tegenstanders met een schaakbord voor zich aan hem voorbij draaiden, zulke dingen vond hij erg leuk. Soms speelde hij nog met de gedachte aan een tweede loopbaan als topschaker, tegen beter weten in.

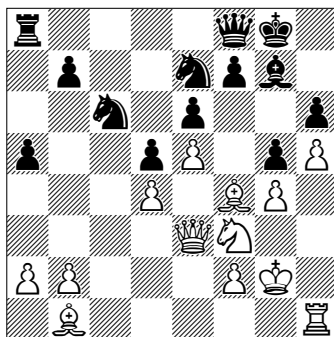
In het ziekenhuis, twee weken voor zijn dood op 28 mei, vertelde hij over openingsnieuwttjes die hij in de maanden daarvoor gevonden had. Als hij snel dood zou gaan, wat hij verwachtte, zou het computerbestand met die nieuwttjes

naar een schaakvriend gaan die er voor zou zorgen dat talentvolle jeugdspelers er van konden profiteren. Alleen had hij geen voordeel voor wit kunnen vinden in het Catalaans, dat was jammer.

Hier is een partij waarin de winst vanzelf lijkt te komen, zoals het vroeger vaak bij hem ging. Erwin l'Ami had in 2005 bijna 250 ratingpunten meer dan Hartoch, maar je krijgt de indruk dat die geen enkele inspanning hoeft te verrichten.

Rob Hartoch - Erwin l'Ami ACT Open, Amsterdam 2005

1. Pf3 Pf6 2. g3 d5 3. Lg2 c6 4. o-o Lg4 5. d3 g6 6. Pbd2 Lg7 7. e4 o-o 8. h3 Lxf3 9. Dxf3 e6 10. De2 Pbd7 11. e5 Pe8. Zwarts combinatie van Lg4 en Lg7 is geen succes. Als de loper bijvoorbeeld op e7 zou staan, zou zijn koningsstelling niet verzwakt zijn en de loper zou meer invloed op de damevleugel hebben. In het vervolg versterkt wit kalmpjes met natuurlijke zetten zijn stelling en zwart slaagt er niet in om tegenspel te creëren. 12. Pf3 Pc7 13. Lf4 h6 14. h4 Te8 15. d4 De7 16. c3 c5 17. Tfe1 Pb8 18. De3 cxd4 19. cxd4 Df8 20. Lf1 Pc6 21. Tac1 a5 22. Ld3 Tec8 23. Kg2 Pe7 24. g4 Pa6 25. Lb1 Txc1 26. Txc1 Pb4 27. Th1 Pbc6 28. h5 g5. Na andere zetten verliest zwart een pion, waarna hij een ruïne overhoudt.

29. P_{xg5}. Na het voorafgaande werk vloeit dit offertje simpel uit de stelling voort. 29...P_{xd4} Wanhoop. Na 29...h_{xg5} 30. L_{xg5} staat zwart machteloos tegen dreigingen als 31. h6 of 31.

Dd3. 30. Ph7 Dc8 31. Dxd4 1-o Iemand die het uiterste uit de stelling wil halen zou 31. Lxh6 doen met snel beslissende koningsaanval, maar dit is natuurlijk ook ruim voldoende.

SCHAAKKARAVAN RAAST VOORT!

In Nieuwsbrief 72 stonden verslagen van de opening en de eerste lessen. Inmiddels is ook de eerste cursus voor schaakleraren en is de eerste Schaakhappening achter de rug. Tijdens de happening konden de kinderen aan allerlei activiteiten deelnemen die (zijdelings) met schaken te maken hebben. Zo was er de *filmhoek*, waar een mix van leuke schaakfragmenten (onder andere uit “Lang leve de koningin”) te zien was. In de *knutselhoek* konden de kinderen schaaktekeningen inkleuren of eigen kunstwerkjes maken. De fraaiste creaties kregen aan het eind van de middag een prijsje. Bij de *spelletjeshoek* kon men kiezen uit: koningswoord, dobbelschaak of weggeefschak. Bij *koningswoord* moesten de kinderen met de koningen papiertjes (met op de achterkant letters) veroveren. Nadat de papiertjes veroverd waren mochten de kinderen de papiertjes omdraaien en met de letters fraaie woorden maken. In de *computerhoek* werd er middels de cd-rom “Leer schaken met de stappenmethode” geleerd. Tobi Kooiman, leraar van de Schaakkaravaan, liep rond om vragen van kinderen te beantwoorden. In de sportzaal konden de kinderen zich uitleven met een

schaakestafette: twee teams renden door de zaal om zo snel mogelijk de witte en zwarte schaakstukken in de beginstelling op het grote bord te zetten. Onderweg moesten ze om allerlei ballen slalommen en uiteraard mochten de ballen niet geraakt worden. Rode hoofden en hilariteit alom! Het snelste team wist in 2 minuten en 47 seconden alle zwarte en witte stukken op de goede plek te zetten. Ook bij het spelletje *schaakstukken opzetten* werd de tijd gemeten. Abel Schaefer wist alle witte en zwarte stukken in 37 seconden goed op het bord te zetten. Tenslotte speelde de ambassadeur van de Schaakkaravaan, Hans Böhm, *snel-schaak* tegen iedereen die wilde, waarvan gretig gebruik gemaakt werd. Aan het eind van de middag werden er enkele schaakprijsjes uitgereikt en kregen alle kinderen een fraai T-shirt van de Schaakkaravaan. Een geslaagde happening die elk halfjaar georganiseerd gaat worden.

Nog veel meer informatie over de Schaakkaravaan staat op www.schaakkaravaan.nl en Hans Böhm schrijft op schaakkaravaan.blogspot.com regelmatig columns.

In september is de tweede serie schaaklessen op Amsterdamse scholen en ook de tweede cursus voor schaakleraren begonnen. De Schaakkaravaan raast door!

De Schaakkaravaan wordt gesubsidieerd door het ministerie van VWS.

Zaterdag 27 juni 2009 werd het 16^e Pleinfestival van het Max Euwe Centrum gehouden. Dit jaar was er medewerking van Nederlands kampioen Jan Smeets, Nederlands kampioene Zhaoqin Peng en de kampioen van de Europese Unie, Jan Werle. De 3 grootmeesters speelden om beurten een simultaan, een klokseance of snelschaak. Daarnaast werd het programma voor de jeugd verzorgd door de regionale jeugdtoppers Tjark Vos, Don van den Bergh en Hing Ting Lai. Mede door het fantastische weer werd het een uiterst geslaagd schaakfestijn op het Max Euweplein.

Als bijprogramma werd dit jaar het officieuze "NK voor schaakgezinnen" gehouden. Op papier waren de families Erwich en Tan favoriet en direct in de eerste ronde moesten zij tegen elkaar. Nadat deze titanenstrijd in een gelijk-

spel was geëindigd, wonnen de Tannen vier wedstrijden met ruime cijfers en sloegen een onoverbrugbaar gat. De Erwicks leken probleemloos op de tweede plaats af te stevenen, maar door in de laatste ronde gelijk te spelen (tegen de Brandenburgers) wist de familie Haast (3-0 tegen Swinkels) nog langzijd te komen!

Al met al een geslaagde dag, met terechte winnaars: Matthew, Kevin en Jonathan Tan.

Eindstand:

1	Tan	15 1/2 (uit 21 partijen)
2/3	Haast en Erwich	13
4	Brandenburg	10
5/6	Vedder en Muhren	9
7	Burg	8 1/2
8	Swinkels	6

(vlnr) Fred Teeven, Eddy Sibbing, Kevin-Jonathan-Matthew Tan

BOEKENBEURS

Zaterdag 16 mei was onze eerste boekenbeurs van 2009, op zaterdag 28 november volgt de volgende beurs. We zijn open van 11.00-14.00

uur. Particulieren kunnen tot woensdag 25 november een tafel reserveren: euwemec@xs4all.nl of 020-6257017.

OPENING OP ZATERDAG

Sinds 2009 zijn we weer open op de eerste zaterdag van de maand van 12.00-16.00 uur. De afgelopen maanden hebben we diverse schaakclubs uitgenodigd om het MEC te komen bezoeken. Op onze website kunt u diverse verslagen van deze bezoeken vinden.

Heeft u ook interesse om met een groepje (van de schaakclub) het MEC te bezoeken? Neem contact met ons op voor een afspraak.

COMPUTERSCHAAK

Het is al heel wat Nieuwsbrieven geleden dat er iets geschreven is over computerschaak. Onze adviseur wetenschap, Jaap van den Herik, geeft in het volgende artikel de stand van zaken aan.

Nieuwe Ideeën in Computerschaak

Het computerschaak-onderzoek heeft een nieuwe voedingsbodem gevonden bij de Universiteit van Tilburg. Per 1 september 2008 heeft de Faculteit Geesteswetenschappen van de UvT het Tilburg centre for Creative Computing (TiCC) opgericht. Het onderzoek naar spelen, zoals schaken en Go, is een onderdeel van de activiteiten van TiCC. Het centrum wordt geleid door Jaap van den Herik, die veel onderzoeksactiviteiten alsmede ongeveer 20 onderzoekers meenam vanuit Maastricht. Een van de onderzoekers was Fritz Reul, de auteur van het computerschaakprogramma LOOP, beter bekend als LOOP Amsterdam (Wereldkampioenschap 2007) en LOOP Leiden (Open Nederlands Kampioenschap 2006). In Amsterdam werd LOOP derde met 7,5 uit 11 (achter RYBKA en ZAPPA) en

in Leiden tweede met 7 uit 9 (achter RYBKA).

Het is duidelijk dat Fritz Reul met LOOP tot de wereldtop behoort. Dat is op zichzelf al een prestatie. Een nog grotere prestatie is dat Fritz zijn vondsten en nieuwe technieken opgeschreven heeft in een proefschrift. Hij promoveerde op 17 juni 2009 aan de Universiteit van Tilburg. De titel van zijn dissertatie luidde *New Architectures in Computer Chess* (Promotor: Jaap van den Herik en Copromotor: Jos Uiterwijk).

Snelheid en geheugen

Iedereen weet dat computers steeds sneller worden en over steeds meer geheugen beschikken. De wetenschappelijke vraag is nu: wat doe je met die snelheidsverhoging en die uitbreiding van de geheugenruimte. Dieper zoeken en meer bewaren is geen afdoend antwoord. De essentie van het schaakspel is om de kennis die over schaken bestaat in harmonie te laten zijn met het zoekproces. Daarin verschilt schaken van Go. Bij computerschaak is het "betrekkelijk

gemakkelijk” om een stelling te beoordelen door een (uitgekiende) evaluatiefunctie; bij Go is dat nagenoeg onmogelijk. Daarom moesten er bij Go ook andere technieken ontwikkeld worden om tot doorbraken te komen die qua publiciteit in de buurt komen van de computerschaaksuccessen (winst op Kasparov in 1997).

Fritz Reul is een op-en-top programmeur die alle uithoeken van de moderne computerschaaktechnieken van binnen en van buiten kent. Hij wilde evenwel meer doen met de toegevoegde snelheid en met de geheugenruimte. Daarom onderzocht hij of bitborden (een woord van 64 bits komt overeen met de 64 velden van het schaakbord) toch niet vervangen konden worden door andere borden waarin meer kennis opgeslagen was en die minstens even efficiënt waren. Een heel eenvoudig voorbeeld (om de gedachten te bepalen) is als volgt: als je weet dat je tegenstander twee lopers heeft, dan wil je graag weten of de lopers van verschillende kleuren zijn. Als dat niet zo is dat is het bezit van een “loperpaar” niet zo gevaarlijk. Dergelijke subtiele kennis geldt ook voor vrijpionnen, open lijnen, etc.

Kortom, Fritz implementeerde niet-bitborden waarvan de gegevensstructuur voldeed aan de gestelde eisen van (1) snelheid, (2) eenvoud, en (3) implementatie-gemak. Deze ideeën zijn ook geïmplementeerd in de schaakmachine HYDRA (die in 2005 overtuigend won van IGM Adams, 5.5 – 0.5) en in Nintendo’s Wii Chess.

Statische en dynamische kenmerken

Ook op het gebied van de bitborden vond onderzoek plaats. Fritz ontdekte dat een zeer snelle implementatie zoals “rotated bitboards”, minder effectief is dan gewone bitborden omdat niet alle kennis adequaat meegenomen kan worden in het zoekproces. Hij ontwikkelde

nieuwe hash functies (gebruikt om informatie in een tabel op te slaan en op te zoeken) en bedacht een nieuw gebruik van *magic multipliers* (voor het bepalen van een unieke index). Zijn derde wetenschappelijke bijdrage ligt in het evalueren van een eindstelling in de zoekboom. We kennen daar reeds de techniek van de *quiescence search* (dat is doorgaan met zoeken totdat er geen slagzetten meer mogelijk zijn en geen promoties). Er zijn in de loop der jaren diverse aanvullingen gedaan op deze basistechniek. Denk maar eens aan het Konings-Indisch en het centrum blokje WP e4 f4 ZP e5 f5. Wat Fritz gedaan heeft is als volgt. Ga door met zoeken, maar pas nieuwe snoeitechnieken toe, zodat de zoekboom niet te groot wordt. Hij ontwikkelde drie nieuwe technieken voor de Static Exchange Evaluation, te weten (1) King- α -Pruning Condition, (2) Qualitative α -Pruning Condition en (3) Qualitative β -Pruning Condition. Ze werken echt voortreffelijk. In het proefschrift staan ze uitvoerig beschreven.

Waarschuwing

Toch is er ook nog een waarschuwing. Een nieuwe computerarchitectuur is als een huis. Het moet bij je passen. Fritz heeft zijn representatie, de benodigde schaakkennis, de snelheid, en de statische evaluatiefunctie zo op elkaar afgestemd, dat het precies past. Het is een mooi geheel. De in het proefschrift beschreven ideeën kunnen dus niet zo maar (met succes) overgenomen worden in een ander programma. Zelfs een computerschaakprogramma kan dus als een individu beschouwd worden.

De toekomst

Het proefschrift van Fritz Reul is niet het laatste proefschrift op het gebied van computerschaak. Er valt nog veel onderzoek te doen. De grootste uitdaging is gelegen in het oplossen van het schaakspel. De auteur van deze recensie

verwacht dat dit omstreeks 2035 zal gebeuren. Daarover zullen nog veel publicaties het daglicht zien. Het Max Euwe Centrum houdt u daarvan op de hoogte. Het boek van Fritz Reul

staat in de bibliotheek. Op verzoek zijn er nog enkele exemplaren beschikbaar bij het secretariaat van TiCC (mail naar: ticc@uvt.nl).

SCHAKEN IN DE MODERNE LITERATUUR (2)

Hieronder het tweede gedeelte van het artikel dat Jaap Staal schreef over dit onderwerp. Het eerste gedeelte is te vinden in Nieuwsbrief 72.

Gerrit Krol, Een schaaknovelle.

Met Gerrit Krol is het uitkijken. Op het eerste gezicht betrap je hem op fouten. Zo laat hij in het Stauntontoernooi uit 1946 Joegoslaven meespelen en dat was zo'n beetje de enige nationaliteit die daar ontbrak. Een grote Amsterdamse schaakclub noemt hij ASG in plaats van ASC en van dit soort zogenaamde vergissingen is een hele lijst op te maken. Zoveel, dat je beseft dat het opzet is. Zoals de als realistisch bestempelde Hollandse schilders uit de 17^e eeuw in werkelijkheid de realiteit naar hun hand zetten, bij een stadsgezicht een toren weglieten of ergens neerzetten waar die niet stond, zo wijzigt Krol de schaakwerkelijkheid. Niet uit dezelfde motieven. Deden de schilders dat uit esthetische overwegingen, Krol doet dat naar mijn stellige mening om aan te geven dat hij fictie schrijft. Die fictie mag op de werkelijkheid lijken, maar is geen werkelijkheid.

Een tweede vormgevingsprincipe – dat hij met heel wat moderne literatoren gemeen heeft – is dat zijn tekst vol verborgen verwijzingen naar andere literatuur zit. De titel is het duidelijkste voorbeeld. Het verstek laten gaan bij de beslissende partij zagen we al bij Nabokov. En soms zijn die verwijzingen geestig. De prachtige lyrische passage van Donner over zijn vrije a-pion schrijft Krol toe aan Kotov, die een sterk groot-

meester was, maar bepaald geen lyricus.

Hoofdpersoon van Een schaaknovelle, voor het eerst uitgegeven in 2002, is Gijs Kaasschieter. Als jongen van twaalf mag hij in 1945 met een vriendje, diens ouders en zus mee naar hun huisje op Ameland, dat wonder boven wonder de oorlog ongeschonden is doorgekomen. Het meisje, iets ouder, maakt met haar vitaliteit en haar al vrouwelijke vormen diepe indruk op hem. Bovendien leert hij tijdens die week vakantie schaken.

Gijs blijkt talent te hebben en wordt door zijn vader gestimuleerd. Hij wordt lid van een vereniging en maakt snel vorderingen. En verder is hij een gewone Hollandse jongen in een gewoon Hollands gezin. Het enige opmerkelijke is, dat hij de school opgeeft ter wille van een schaakcarrière. Zijn moeder, een toonbeeld van Hollandse nuchterheid met al het goede, maar ook al het fantasieloze daarvan, is het er niet mee eens, maar legt zich erbij neer. En zo wordt Gijs steeds sterker, speelt een vijfkamp tegen Euwe gelijk, wint internationale toernooien en mag tenslotte in een toernooi uitkomen om de wereldtitel. En dan, als hij met nog een ronde te spelen bovenaan staat met een half punt voorsprong op Botwinnik, komt hij niet opdagen. Het zijn terloopse kleinigheden in de tekst, die enige duidelijkheid schenken wat betreft zijn gedrag. Al op Ameland wordt hij ermee geconfronteerd dat er twee wegen zijn om tot het doel te geraken, de kortste en de mooiste. Ja, en? In de vereniging maakt hij kennis met de opvat-

tingen van twee sterke spelers. Voor Spoelstra, uiteraard de eerste-bordspeler, bestaat de zin van het schaken uit het winnen. Het is een genoeg de tegenstander af te maken. Voor Snip gaat het om het spelen van een mooie partij. Hij laat een tegenstander een slechte zet terugnemen, omdat het zo zonde is van de partij. Deze is het er ook niet mee eens, dat een schoonheidsprijs alleen aan de winnaar wordt toegekend. Ook de verliezer heeft aan de partij meegewerkt. Op dat moment kan hij dit alleen nog voor kennisgeving aannemen.

Hij speelt saai, zeggen ze, als een machine. Zo voelt hij dat zelf ook. Spectaculaires is er bij hem niet bij. Hij komt zelfs met de theorie dat een offer niets anders is dan een ruil: materieel verlies tegen positioneel gewin. Hij ziet snel, hij speelt snel. Hij is als het ware de anti-Loezjin. Emotioneel is hij niet bij het schaken betrokken. En dan beseft hij dat hij met zijn leven op de verkeerde weg is beland en vlucht. Naar het pre-Castro Cuba. Niemand herkent hem daar. Als hij een schaakclub heeft gevonden, meldt hij zich aan als lid, tracht te spelen als een beginneling, een mens, geen machine.

Hij is bekeerd tot het standpunt van Snip, het gaat niet om het winnen, maar om het spelen van een onsterfelijke partij. Maar waar is zijn Kieseritsky?

Wie wel komt, is zijn vriendinnetje van Ameland, inmiddels getrouwd met een luitenant-ter-zee. De marine is op Cuba op vlootbezoek. Ze biecht hem op, dat ze met de verkeerde man is getrouwd en vraagt hem op de man af, of ze bij hem mag slapen. Onmiddellijk kan dat niet, maar hij belooft dat hij op Cuba op haar zal wachten.

Het verhaal eindigt de dag dat zij met het vliegtuig zal arriveren. Laten we hopen dat zij zijn emoties doet ontwaken.

En de hamvraag: gaat dit boek over schaken?

Hoe meer ik erover nadenk, hoe meer ik ervan overtuigd raak, dat niet alleen details van het boek naar andere literaire werken verwijzen, maar dat het hele boek dat doet. Gijs Kaasschieter groeit op met een vader die hem stimuleert, Loezjin heeft een vader die zich niet wezenlijk voor hem interesseert, zelfs niet beseft dat hij dat doet. Mevrouw Kaasschieter is een nuchtere Hollandse, mevrouw Loezjin een labiele Russin. Gijs heeft normale erotische gevoelens, Loezjin is op de dag van zijn bruiloft al in slaap gevallen voordat zijn vrouw zich bij hem voegt. Voeg daarbij de al genoemde tegenstelling tussen het emotioneloze geschaak van de een en de bezetenheid van de ander. Het hele boek is een omkering van *De verdediging*. Het is literaire acrobatiek – waarmee ik niets ongunstigs wil zeggen, maar het had net zo goed geschreven kunnen zijn, als Kaasschieter en Loezjin violist waren geweest.

Willem Blankert, De oase van Caïssa.

In 2001 verscheen Willem Blankert, *De oase van Caïssa*, een eigentijdse schaaknovelle. Helemaal eigentijds was het niet, want het speelt in de late jaren 80 van de vorige eeuw, tijdens de ineenstorting van het communistisch regime. Maar de mensen die erin optreden zijn beslist wel eigentijds. Het gaat om vier mannen van tussen de twintig en dertig, onvolwassen, drie van hen niet in staat zich te binden aan een vrouw, en slechts een die plezier heeft in zijn werk. En de vrouwen – die overigens slechts bijrollen vervullen – zijn bijna alle van het soort, dat je haast enig begrip voor de Taliban doet opbrengen.

De mannen ontmoeten elkaar bij een van hen thuis om te schaken en grote hoeveelheden alcoholische drank tot zich te nemen. Dat is hun oase, de enige plaats en tijd dat ze zich een beetje senang voelen.

De jongste, David, een mislukkende student, toch al niet gezond, wordt door zijn buurvrouw in een psychose gejaagd. Altijd vraagt ze hem dingen voor haar te doen waar hij totaal geen zin in heeft, maar hij is te zwak om nee te zeggen. Hij heeft het gevoel dat ze hem achtervolgt, dat hij haar hete adem in zijn nek voelt. Als hij merkt dat ze samen in dezelfde supermarkt aan het winkelen zijn, gaat het mis. Er komt een neger van de andere kant aan die hem wil passeren. David gaat een stukje opzij; zodra de neger voorbij is, begint hij hem te slaan. Het wordt opname in een psychiatrische kliniek. Zijn therapeut weet op den duur enig vertrouwen bij hem te wekken. Dan blijkt, dat David zich ziet als een randpion, een van twee dubbel-pionnen, de andere is zijn buurvrouw. Hij komt nooit van haar af, tenzij hij de lijn kan verlaten. En dan krijgt hij de kans om een zwarte pion en passant, in het voorbijgaan te slaan.

Tijdens zijn herstel beseft hij, dat de anderen ook iets van een schaakstuk hebben. Thomas, zijn universitair docent, een beer van een vent, die hem een keer ten onrechte voor een tentamen heeft laten slagen, ziet hij als een toren, een sterk en onverwoestbaar kasteel, voor hem als randpion een steun in de rug. Gilles, die de wonderlijkste trucs kan uithalen met elektronica, is een paard, een werkpaard en een paard dat kan steigeren. En Paul, de verkoper, is een looper, die het hele land afreist. En dat is de tragedie van Paul. Zijn vader was in de jaren zestig verkoper van het jaar. Die was de goede looper, hijzelf is de slechte. Hij is mislukt en daaruit trekt hij de uiterste consequentie.

Met David gaat het beter. Een slimme dokter komt erachter, dat een stofwisselingsziekte de oorzaak is van zijn slechte gezondheid. Thomas komt in de problemen. Zijn baan op de universiteit staat op de tocht. Hoewel hij niet geïnteresseerd is in het werk dat hij doet, wil hij, luiaard, dit gemakkelijke baantje toch

niet kwijt. Hij herinnert zich zijn broer, die altijd won door vals te spelen. Dat gaat hij ook doen. Uit zijn studententijd kent hij Pools en Hongaars. Hij vertaalt artikelen uit Poolse en Hongaarse tijdschriften en geeft ze uit onder zijn eigen naam. Zijn prof heeft hem door, maar is er eigenlijk mee ingenomen dat zijn vakgroep publiceert. Anders wordt hij zelf nog wegbezuinigd! Vals spelen wint.

En Gilles? Gilles doet mee aan een toernooi, waar hij wordt ingemaakt door een bloedmooie vrouw met diepblauwe ogen. Ze daagt hem uit voor een correspondentiepartij en Gilles is absoluut niet van plan om die te verliezen. Hij bouwt een schaakcomputer die de partij voor hem moet spelen. Een Amerikaanse maatschappij blijkt belangstelling voor die computer te krijgen en Gilles krijgt de vrije hand om hem te vervolmaken. Hij mag hem ook een naam geven en denkend aan de ogen van de vrouw wordt dat Deep Blue.

De hoofdstukken worden voorafgegaan door krantenkoppen over de val van de communistische regimes. Er is een verzonnen bericht bij: de zelfmoord van de Russische generaal Stalematov. Stalemate betekent pat en eind jaren tachtig werd de patstelling tussen Oost en West opgeheven. Ook de politiek is een schaakspel.

In de tekst staan enige partijen die de mannen spelen. Ik moet bekennen, dat ik niet zie welke betekenis die hebben. Het zijn partijen uit de schaakliteratuur, de meeste van een niveau waar zelfs sterke amateurs niet aan kunnen tippen. Illustreer de karaktereigenschappen van de spelers? Zijn ze ergens symbool van? Ik weet het niet.

Schaken speelt een belangrijke rol in het boek. Maar gaat het er wezenlijk over? Tot het moment dat David zijn psychose krijgt, wijst

niets erop, dat het schaken hem daartoe brengt. Veel eerder het gevoel dat hij een mislukking is, dat hij een ongelukkige jeugd heeft gehad, dat hij niet gezond is. En dat hij bedenkt, dat de anderen ook schaakstukken zijn, is natuurlijk een aardige gedachte, maar ook niet meer dan dat. Ik denk eerder dat we de waarde van het boek in de ondertitel moeten zoeken: een eigentijdse roman. En in de uitbeelding van de persoonlijkheden, zolang het niet gaat om de diepgang – maar hebben ze die? – is het niet ongeslaagd.

Paolo Maurensig, De Lüneburger variant.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog verscheen in de nazi-pers een artikelenreeks, ondertekend en mogelijk ook geschreven door Aljechin over het arische en het joodse schaak. Het is duidelijk waaraan hij de voorkeur gaf. De door de schrijver verzonden naam Lüneburger variant is een opening waarin wit een paard offert tegen twee pionnen ter wille van een dynamische ontwikkeling. Het valt niet te bewijzen, of het offer correct is of niet; het hangt af van de inventiviteit van de spelers wat ze ervan maken. Zo'n opening zou volgens Aljechin typisch joods zijn: incorrect, maar door bluf en listigheid te winnen. Heel wat anders dan een correcte, systematische spelvoering. Het hoeft geen betoog dat deze infame theorie geen enkele wetenschappelijke waarde heeft. Dat zal Maurensig ongetwijfeld ook weten, maar hij heeft hem wel als motief gebruikt voor zijn boek.

De hoofdpersoon is een Oost-Europese grootmeester, afkomstig uit een zeer welgesteld en kunstzinnig joods milieu, voor de oorlog wereldkampioenskandidaat. Zijn concurrent is een Duitser, fanatiek nazi. In een toernooi waarin ze beiden uitkomen,

weet eerstgenoemde, ondanks zware intimidatie, de eerste prijs te winnen.

In de oorlog belandt hij in een concentratiekamp. Zijn Duitse tegenstander blijkt daar de kampcommandant te zijn en herkent hem. Hij wenst zijn eigen superioriteit en die van het arische schaak te bewijzen. De jood moet tegen hem schaken. Deze speelt voor de vorm en doet niet echt zijn best. Hij verliest en wordt gedwongen de executie van een medegevangene mee te maken. De volgende keer zijn het er twee en zo gaat het door volgens de bekende meetkundige reeks. Om anderen te redden is hij wel gedwongen zich volledig te geven. Hij overleeft het kamp, maar het schaken heeft voor hem na de oorlog begrijpelijkerwijze al zijn aantrekkelijkheid verloren. Zijn kwelgeest leeft verder onder een valse naam en brengt het tot welstand. Om niet ontmaskerd te worden schaakt ook deze niet meer. Op uiterst subtiel wijze weet de hoofdpersoon hem toch te ontmaskeren.

Ik heb het boek uitvoerig gerecenseerd in de Triomfator, magazine van Charlois Europoort, jaargang 1995/96, nummer 4, pagina 13. Ik citeer daaruit: “Men kan het boek lezen als een detective. Het bevat alle spanningselementen, de climax en de ontknoping van het genre. In laatste instantie gaat het over heel wat meer: het afschuwelijk moreel dilemma of men mag meewerken aan een misdadig systeem, als men daarmee nog enig goed kan bereiken maar het systeem bevestigt, dan wel of men het rigoureuus moet afwijzen, ook al kost dat onschuldigen het leven.”

In een debat is vaak moeilijk uit te maken wie dat het best heeft gevoerd. Men denke aan de gesprekken tussen de Amerikaanse presidentskandidaten. Maar in het schaakspel bewijst de uitslag wie de beste denker is. Daarom is het schaken een onmisbaar en onvervangbaar ele-

ment in dit boek. Maar het is een hulpmiddel en niet de hoofdzaak.

Afsluiting

“Meneer Euwe, moet je echt een beetje gek zijn om wereldkampioen te worden?”

Antwoord Euwe: “Het is niet strikt nodig, maar het helpt wel.”

De anekdote zal wel niet waar zijn, maar illustreert uitstekend hoe de goegemeente denkt over schakers. Wie zich denigrerend uitlaat over musici, afficheert zich als cultuurbaarbaar, maar wie zegt het onbegrijpelijk te vinden dat volwassen mensen zich amuseren met een paar stukjes hout, roept bij niet-schakers geen ver-

ontwaardiging op.

Geen van de topspelers uit de hier besproken boeken is normaal. Zelfs Gijs Kaasschieter niet. Het is te begrijpen, dat hij wil vluchten, maar een normaal mens had dat na en niet voor de laatste ronde gedaan. En ook aan de amateurs in *De oase van Caïssa* zitten steekjes los.

Het tweede wat opvalt is, dat het met uitzondering weer van *De oase* en de eerste helft van *Een schaaknovelle* alleen gaat over de allerhoogste top. Alsof die alleen interessant is. En alsof schaken geen belangrijke rol kan spelen in het leven van een gewone amateur. Uit de werkelijke leven ken ik daar voorbeelden genoeg van – al zijn die niet allemaal even leuk.

BOEKEN EN RECENTE AANWINSTEN

Bijdrage van Evert-Jan Straat

De volgende uitgaven ontving het MEC van uitgeverij New in Chess.

David Bronstein & Tom Fürstenberg: *The Sorcerer's Apprentice*, New In Chess, 2009. 384 pagina's. € 29,95
Dit hoogst originele boek, samengesteld door Tom Fürstenberg, geeft een schat aan informatie over het leven en werk van een van de grootste spelers aller tijden. David Bronstein beoefende het spel in al zijn vormen. Natuurlijk neemt het klassieke wedstrijdschaak in deze uitgave de belangrijkste plaats in: van diep geanalyseerde partijen tot duels zonder commentaar. Verder is Bronstein altijd een groot voorstander geweest van het rapidschaak liefst met de Bronstein-klok, een variant op de Fischer-klok. Zijn ideaal was een rapidtweekamp van zes of acht partijen gespeeld voor een groot publiek. Hij beschouwde zich als een kunstenaar die de schoonheid

van het schaakspel wilde uitdragen. Toen het schaken tegen computers begin jaren 90 in de mode kwam, speelde hij met groot enthousiasme mee in de bekende mens tegen computer Aegon-toernooien in Den Haag. Bronstein was een echt schaakdier, of het nu ging om vluggeren, het geven van simultaanseances, lesgeven aan kinderen of optreden als secondant. Hij schreef een aantal schaakboeken waarvan het toernooiboek over het kandidatentoernooi in Zürich 1953 een klassieker is geworden. Zijn vrouw, Tatiana Boleslavskaya, schreef een ontroerend portret over haar Devik. Tom Fürstenberg, die Bronstein tijdens de schaakolympiade in Amsterdam 1954 voor het eerst ontmoette, beschrijft zijn carrière met oog voor detail. In de jaren negentig kwamen ze elkaar weer tegen en raakten bevriend. Bronstein was een geweldige causeur. Het gaf hem veel vrienden maar het keerde zich ook wel tegen hem. Zo liepen pogingen om trainer te worden in

West-Europa in de jaren 90 stuk op zijn oeverloze verhalen. Toen Tom Fürstenberg hem met dit feit confronteerde en vroeg of hij niet kon stoppen zoveel te praten antwoordde Bronstein: 'Ik hou van mensen.' Zo was David Bronstein.

Herman Grooten: *Chess Strategy for Club Players. The Road to Positional Advantage. New In Chess, 2009. 412 pagina's. € 25.95*

Wanneer een speler een behoorlijk basisniveau heeft bereikt, komt hij tijdens een partij onvermijdelijk voor de vraag te staan: de opening is voorbij, er zijn geen directe dreigingen, hoe nu verder? Er zal een strategie moeten worden ontworpen. In deze pil heeft Herman Grooten, al meer dan dertig jaar schaaktrainer, zijn ervaringen op papier gezet. Uitgangspunt zijn de elementen van de schaakstrategie zoals zij het eerst door Steinitz zijn geformuleerd. Sindsdien zijn de opvattingen over de strategie verfijnd door denkers als Nimzowitsch, Euwe en moderne meesters. Aan de hand van voorbeelden behandelt de auteur de diverse elementen. Elk hoofdstuk wordt afgesloten met oefeningen. De student wordt gevraagd een strategisch probleem op te lossen. Bepaald geen gemakkelijke kost! Wie zich de moeite getroost dit werk systematisch door te nemen zal daar op den duur profijt van trekken. Men zal zijn inzicht in het spel vergroten maar zeker op lager niveau zal dikwijls het tactisch monster zijn gezicht laten zien en alle mooie plannen in rook laten opgaan. Een interessante en leerzame uitgave voor clubspelers met studiezin en ambitie.

Mikhail Botvinnik: *Botvinnik - Smyslov. Three World Chess Championship Matches: 1954, 1957, 1958. New In Chess, 2009. 287 pagina's. € 28.95*

Drie opeenvolgende tweekampen om het wereldkampioenschap tussen dezelfde spelers waren tot dan toe nooit vertoond. Je zou kunnen denken dat het op den duur saai zou

worden maar niets is minder waar. Ook nu nog zijn deze partijen het naspelen ten volle waard. Het zijn gevechten op leven en dood. Botwinnik heeft altijd hard aan zijn onsterfelijkheid gewerkt door veel partijanalyses te publiceren. De doorwrochte analyses van de tweekampen uit '54 en '58 zijn van zijn hand. Interessant zijn de aantekeningen uit de notitieboekjes die voor het eerst worden gepubliceerd. Deze bevatten de openingsvoorbereiding van Botwinnik en enkele opmerkingen over zijn fysieke voorbereiding. Zoals Smyslov in het voorwoord opmerkt, was er tot nu toe geen boek over het duel in '57 verschenen, tenminste niet in het Russisch. Blijkbaar was Smyslov minder ambitieus om zijn matchoverwinning voor het nageslacht vast te leggen. Of hij heeft er geen tijd voor gevonden, want na een jaar moest hij zijn titel al weer verdedigen. Botwinnik bevond zich in een wel zeer bevoorrechte positie. In '54 was een gelijk spel voldoende om in het bezit van de titel te blijven. Na zijn verlies van de titel drie jaar later had hij nog recht op een revanchetweekamp. Met het vastleggen van deze drie B-S tweekampen is een fraai historisch document ontstaan. Jammer is dat de achtergrondverhalen rond de tweekampen grotendeels ontbreken. Daarvoor kan men beter bij Kasparovs *My great predecessors Part II* terecht.

Djuric, Komarov, Pantaleoni: *Chess Opening Essentials 2. New In Chess, 2009. 288 pagina's. € 27.95*

Djuric, Komarov, Pantaleoni: *Chess Opening Essentials 3. New In Chess, 2009. 336 pagina's. € 27.95*

Deel 2 behandelt de openingen na 1.d4 d5, damegambieten en andere 1.d4 openingen uitgezonderd de Indische verdedigingen die in deel 3 aan de orde komen. De auteurs leggen in heldere bewoordingen de basisideeën van de openingen uit zonder in eindeloze zettentreeksen te vervallen. De hoofdstukken zijn overzichtelijk ingedeeld en door gebruik te maken van

rode accenten in de tekst kan de lezer nog beter zijn weg vinden in deze leerzame openingsboeken. Elk hoofdstuk wordt afgesloten met een aantal grootmeesterpartijen zonder commentaar. Deze uitgaven zijn uitstekende leerboeken en overzichtswerken voor de gemiddelde clubschaker.

Matten nr.6, Schaakverhalen. New in Chess, 2009. 127 pagina's. € 11,95

In dit nummer een tot de verbeelding sprekend artikel van Jaap Amesz in zijn gevecht om een miljoen. In het televisieprogramma *De Gouden Kooi* vond Jaap, vroeger een talentvolle jeugdspeler, steun in het schaakspel om de saaiere dagen door te komen. Hij bestudeerde schaakboeken die hij via internet bestelde en speelde eindeloze vluggersessies tegen computer Fritz. Bij zijn concurrenten dwong hij met zijn kennis van het schaken respect af. Hoogtepunt was de komst van Jan Werle die Terror Jaap in vijf partijtjes ternauwernood wist te verslaan. Jaap concludeert dat hij het zonder de schaaksport niet had gered. Verder een uitvoerig interview met Hans Bouwmeester naar aanleiding van zijn schaakmemoires 'Leven met het schaakspel' die hij vorig jaar publiceerde (zie Nieuwsbrief nr. 71). Hans Böhm beantwoordt 64 vragen. Jan Timman vertelt over zijn reis naar het Jeugd-WK van 1967 in Jeruzalem onder begeleiding van Berry Withuis. Henrique Mecking wordt in twee artikelen door de mangel gehaald. Inderdaad heeft Mecking een klap van de religieuze molen gekregen maar gek is hij niet. Wanneer interviewer John Kuipers vraagt of hij door zeer diep te bidden bijvoorbeeld in de C-groep van het Corustoernooi zou kunnen meespelen volgt een ontzuenderend antwoord. 'Wat is je rating?' 'Ik keek ooit eens verwachtingsvol naar 2000'. 'Nee, dan heb je gewoon geen talent.' Guus Luijters schreef een interessant stuk over schaken in Hollywood. Dirk

Poldauf, die regelmatig lezenswaardige bijdragen over het Oostblok en de DDR in het bijzonder schrijft, beschrijft dit keer de opkomst en ondergang van de mecenas Bernhard Schewe en in zijn voetspoor schaakclub Empor Berlin.

New In Chessbook Yearbook 92. New in Chess 2009. 246 pagina's. € 26,95

De forumdiscussie bevat een boeiende analyse van het grote talent Anish Giri. Verder een brief van Viktor Moskalenko aan Mr. Gutman die al jaren bekvechten over de verdiensten van hun boeken over de Fajarowicz-variant van het Budapest Gambiet. De surveys van 33 openingsvarianten bevatten bijdragen van onder anderen Sherbakov, Mikhalevski, Greenfeld, Motylev, Volokitin en Avrukh. Ten slotte bespreekt Glenn Flear vijf actuele openingsboeken.

Arthur B. Bisguier & Newton Berry: The art of Bisguier. Selected Games 1961-2003. Russell Enterprises, 2008. 272 pagina's. € 27,95

Deze selectie bevat honderd geanalyseerde partijen van de Amerikaanse grootmeester Bisguier. Zijn hoogtijdagen lagen in de jaren '60 en '70. De interessante inleidingen bij de partijen maken het tot een geslaagde uitgave.

Van de Duitse uitgeverij Rattmann ontvingen we de volgende uitgave:

Euwe, Kramer, Treppner: Das Mittelspiel, Band 1. Rattmann, 2008. 419 pagina's. Geb. € 29,90

De 12-delige serie *Het Middenspel* werd voor het eerst gepubliceerd in de jaren vijftig van de vorige eeuw. Euwe schreef het voorwoord en maakte de indeling van de deeltjes. Hij koos voor een indeling naar stellingskenmerken die in de praktijk het meest voorkwamen. Haije Kramer zocht de voorbeelden uit en verzorgde de analyses. Al spoedig verscheen er een Duitse vertaling. Band 1 van de nieuwe uitgave bevat

vijf deeltjes over onderwerpen die Euwe tot de statische kenmerken rekent: diverse pionnenformaties, de relatieve waarde der stukken en de strijd om open lijnen. Deze uitgave is door Gerd Treppner bewerkt. Zijn bijdrage bestaat uit het toevoegen van nieuwe voorbeelden uit het laatste decennium. Daardoor is een curieus boek ontstaan met voor het merendeel partijen uit de eerste helft van vorige eeuw, aangevuld met een aantal recente partijen.

Ten slotte ontving het MEC:

Het Remco Heite Schaaktoernooi 2006. Stichting Het Heite Schaaktoernooi, Wolvega 2008.

70 pagina's. € 12.50

Harrie Grondijs: Within Namilov's Enclosure. Rijswijkse Uitgeverij Eigen Beheer, 2009.

24 pagina's.

Fritz M.H. Reul: New Architectures in Computer Chess.

SIKS Dissertation Series

No. 2009-16. 153 pagina's.

MUSEUM

De medewerkers van het MEC bereiden een expositie over Donner voor. Wij hopen die nog in 2009 te kunnen openen. Om vast in de sfeer te komen volgt hieronder het gehele interview van Aad van der Mijnt met Donner uit Het Parool van zaterdag 7 januari 1967.

“Ik ben wereldkampioen Mens Erger Je Niet”

Soms weigert Hein Donner een interview. Soms zegt hij ook: ik schrijf het zelf wel. Of hij antwoordt: eerst geld op tafel (duizend gulden). Maar nu gaat alles goed. Hij is vóór tijd op de afgesproken plaats, in dat ene pak van hem, met 64.000 kleine veldjes. Het haar grijst in de nek en aan de slapen. Hij heeft een baard van - naar schatting - vijf dagen. Hij heeft hem wel eens laten staan - als teken van rouw om een niet behaald kampioenschap, met de daarbij behorende eed, ik scheer me niet voordat etc.

De volgende keer ging het kampioenschap wederom zijn neus voorbij. Hein Donner schoor zich toen toch maar wel. De vrienden vonden dat slap. Hij niet. Hij zei, je moet inconsequent kunnen zijn. De stoppels op kin en brede wangen hebben nu geen ideologische betekenis. Hij zal zich scheren voor de nog te maken foto.

Hij stelt voor dat we ons terugtrekken in een

Hein Donner

hoger gelegen vertrek. Met koffiekoppen in de hand gaan we achter elkaar de trap op, belanden ten slotte in een stille, kale kamer met schuin dak. Hoog in het hart van Amsterdam en erg stil.

Geen vragen

HEIN DONNER zakt onderuit in een aftandse

fauteuil, het hoofd op de rugleuning. Hij zegt: 'Je hoeft mij geen vragen te stellen. Ik zal je haarfijn vertellen wat het Hoogoven-toernooi is.' Hij zegt dat het toernooi in Beverwijk (11 januari begint het weer) haast op wereldniveau staat. Er ontbreken alleen nog maar een paar Amerikanen aan. Maar die zijn duur. Vijftigduizend gulden ben je gauw kwijt om twee topspelers uit Amerika aan het bord te krijgen. De directie van Hoogovens zou dat nog wel willen betalen, gelooft hij, maar de organisatoren hebben het tot dusver niet durven vragen, hetgeen Hein Donner zeer geërgerd heeft. Er is nog te veel amateurisme in de schaakwereld, vindt hij. De nieuwe voorzitter van de schaakbond ziet dat gelukkig anders. 'Goudsmit heeft gezegd: de professionele schaker moet de held worden van het Nederlandse publiek en ik merk dat direct aan mijn portemonnee. Goudsmit heeft ook meteen toen hij voorzitter werd de zaak tussen mij en Lodewijk Prins willen uitzoeken. Hij heeft vier uur gesproken met Lodewijk Prins en tien minuten met mij. Toen zei hij, nou begrijp ik het. Haha.' Daarmee zijn we toch, tegen de voornemens in, binnen vijf minuten beland bij deze vete der vedetten maar Donner schudt het hoofd al. Hij maakt een brommend geluid. Lodewijk Prins? Een hand wordt afwerend geheven: 'Ach, laat ook eigenlijk maar.'

Openingen

Iets anders dan: Moet je veel studeren om bij te zijn voor een nieuw toernooi?

'Het element van: als-hij-dit-doet-doe-ik-dat, daar gaat het niet om. Het gaat ook niet om gebbetjes, nieuwe valstrikjes. Het is onder grootmeesters niet gebruikelijk om daarmee te willen winnen, dat is een tikje kinderachtig. En dat is nou net waarom ik Lodewijk... Nou ja. Ik heb beloofd dat ik daar niet te veel meer in zou roeren. Maar ik heb nou eenmaal de sterke

behoefte om precies te zeggen wat er in mijn hart omgaat. Het is ook onzin altijd gentleman te willen zijn. En waar ik mij vooral kwaad om maak...'

Hij legt de rechterenkel op de linkerknie, biedt zijn gehoor zo uitzicht op een schoenzool met een gapend gat.

'Voorstudie? Ik lees regelmatig een paar Russische bladen.'

Kost dat veel tijd?

'Nee, dat doe je in je bed.'

Dat is alles?

'Je weet, morgen moet ik tegen die spelen. Dan ga je kijken. En dan staan de beste stuurlui op de wal. Dat is heel merkwaardig. Wanneer je zelf niet speelt, doorzie je alles veel beter. En dan zie je vaak een variant die je voor jezelf nog wel even wilt doornemen.'

Krijg je zo geen achterstand in het begin?

'Ik loop in het begin nog wel eens achter, ja. Ik moet er altijd weer even inkomen. Maar als ik eenmaal in vorm ben, in trance, dan gaat het studeren ook veel beter. En je bent twee weken in trance, als het goed gaat. Dan gaat het ook vanzelf. Je voelt het direct als die trance er niet is. Dan is het erg vermoeiend. En vooral de klap op het hoofd...'

Schaakmat?

'Ja, dat kan dan zeer vermoeiend werken.'

Dat gevoel

Ben je gespannen nu?

'Het is de vooravond van de invasie. Toen werden de geallieerde soldaten voor de aanval drie weken opgesloten in een kamp, waar ze niets meer konden doen. Zo voel ik mij ook hè. Ik wou dat het maar begon, dat gevoel, dat is er wel.'

Hoe kom je in vorm bij een toernooi?

'Dat hangt erg af van persoonlijke omstandigheden. Je kan als een steen op een steen zitten en het kan ook zijn dat de bliksems door je

hoofd schieten, zo helder ben je. Hoe dat komt, zoek je niet uit. Je tracht jezelf te zijn. Maar het kan door alles komen. Je kan in een interview te kakken zijn gezet en daardoor verliezen.'

Is verliezen erg?

'Ontzettend, ook al laat je niets merken. En ik laat niets merken. Ik ben Wereldkampioen Mens Erger Je Niet. Harry Mulisch zegt dat er voor ieder mens een spel is waarin hij kampioen kan worden. De Bobby Fischers en de Reshevsky's hebben het geluk dat hun spel is uitgevonden. Mijn spel is Mens Erger Je Niet. Ik ben Wereldkampioen Mens Erger Je Niet. Als ik verlies laat ik niets merken, maar God hoort me brommen, Mwoeew!

Hij trekt het gezicht van de filmkomiek die ingehouden woede acteert.

'Verliezen is heel erg. Ik heb Bobby Fischer zien huilen. Hij verloor tegen een outsider en op hetzelfde moment kwamen de felicitatie-telegrammen uit Amerika, want het stond voor iedereen vast dat hij zou winnen. En die jongen huilen. Nou ja, hij was zestien. Aan alle kanten blitsten de camera's. Zoiets is een ontzettende klap.'

Eigen schuld

Wat is dat? Gekwetste trots?

'Je zelfrespect krijgt een stoot. Werkelijke bewondering voor de tegenstander heb je zelden. Je verliest haast altijd door je eigen stomme schuld. En dat is erg vervelend. Winnen is niet zo leuk, maar verliezen is verdomd vervelend. Als je het zo ziet ben je gek dat je schaakt. Ik kreeg een brief van een jongen die beroepsschaker wou worden. Hij stuurde een paar partijen. Als ik dacht dat hij goed genoeg was mocht hij van zijn vader verder studeren om beroepsschaker te worden. Ik ga die jongen misschien in een open brief antwoorden. Brief aan een jonge schaker. Dan ga ik uiteenzetten, wat een vreemd verlangen het is om te willen

schaken. Het is eigenlijk net of je Van het Reve schrijft: 'Meneer zou ik homoseksueel kunnen worden?'

Het is ook een aanleg. Is de schaker een bepaald type?

'Je hebt er wel wat voor nodig. Iemand die spastisch is kan geen bokser worden. Maar een bepaald type? Ja. Wat is schaken? Er zijn strenge regels, maar daarbinnen heb je absolute vrijheid. Binnen de regels kun je doen wat je wilt. Dat zegt wel iets van de schaker. Hij is vaak conservatief. Het zijn vaak mensen die zeggen: regels moeten er zijn, weet je wel, anders wordt het een bende. Maar aan de andere kant is de schaker niet zelden een querulant, lastig. Toch zijn er nooit echt nare mensen bij. Zelfs aan vriend Lodewijk heb ik geen hekel.'

Hoe word je beroepsschaker?

'Door veel te schaken. Ik heb vroeger ontzettend veel geschaakt in koffiehuisen. Bij Reynders zat ik van tien uur 's ochtends tot één uur 's nachts. We speelden om geld, altijd om geld. Je moet ook om geld spelen. Ik speel nooit voor mijn plezier. Het is een wedstrijdspel, je moet winnen of verliezen. Dan moet er ook iets te winnen zijn. Je moet om apenoten spelen. Het mag niet voor niets. Zoals je voor een hondje dat je kwijt wil, geld moet vragen. Dat zeggen ze toch? Anders ben je niet aardig tegen het hondje. Zo speel je schaak. Maar dan blijft het voor mij ook een grapje. Er zijn mensen die zeggen, ik schei er mee uit, het kost me mijn zenuwen. Voor mij blijft het een grapje. Ik wind mij er niet over op. Ik ben ten slotte Wereldkampioen Mens Erger Je Niet. Ik kan alleen verschrikkelijk kwaad worden op mensen als...'

Laat maar.

'Oh ja. We speelden altijd vloggertjes, om een kwartje. Er waren dagen bij dat ik een tientje verdiende. Ik studeerde toen al, juristerij. Ik leefde nog wel op de zak van mijn pa, maar ik kon het geld goed gebruiken.'

Veertien jaar

Wanneer ben je met schaken begonnen?

‘Op 22 augustus 1941 heb ik mijn eerste partij gespeeld.’ (Hij noemt een huiselijke omstandigheid waardoor die datum voor hem achterhaalbaar is geweest.) ‘Ik was toen veertien. Op die leeftijd vliegt alles je aan. De basis van alles wat ik nu van schaken weet, is toen gelegd door de ontdekkingen die ik in dat jaar heb gedaan.’

Wat voor soort jongen was je toen?

‘Ik zat op het ‘s-Gravenhaagsch Christelijk Gymnasium. Ik ben twee keer blijven zitten en ik heb twee keer een klas overgeslagen.’

En nog vroeger? Wat was je voor kind?

‘Ik richtte veel clubs op. Ik was altijd de voorzitter. Wie thuis een molentje heeft is voorzitter.

Je weet toch wel, dat staat in Werther Nieland. Nou zo was er ook altijd iets waardoor ik voorzitter moest zijn, de andere jongens hadden niets te vertellen. Ik wou ook president worden van de Volkenbond.’

Je hebt ook gestudeerd?

‘Rechten. Ik heb kandidaats. Aan de Vrije Universiteit, Instelling voor Hoger Onderwijs Op Gereformeerde Grondslag. Juristerij was in mijn familie vanzelfsprekend. De Vrije Universiteit ook. Na een tijd natuurlijk niet meer. Maar ik was toch wel knap 25 voordat ik dat openlijk zei tegen mijn vader.’

Hij stelt voor pils te gaan drinken. Het gaat niet naar zijn zin, zegt hij. Hij zit anders veel meer op zijn praatstoel, vindt hij zelf.

‘Heb je gelezen wat Smallenbroek over Wim Kan heeft gezegd? Het was zo onduidelijk, vond Smallenbroek. Het ging zo vlug. Hij kon het niet verstaan. Mooie man hoor.’

Iemand heeft verteld dat het zoontje van Hein Donner vriendjes tegen betaling van een kwartje naar zijn slapende vader laat kijken. Klopt dat?

De grootmeester kijkt wat pijnlijk verrast. ‘Het

valt niet te ontkennen. Een pappa die tot één uur in zijn bed ligt moet ook wel bewondering afdwingen, denk ik.’

Vader Donner

Via provo komen we op de maatregelen van de justitie, die hem deden besluiten een tijdje niet voor Nederland uit te komen en vandaar op zijn vader, de oud-minister van justitie.

‘Zo’n man denkt natuurlijk heel anders. Een keer (rond 1930) wilden de communisten in de kamer na de troonrede ‘honger’ roepen in plaats van ‘leve de koningin’. Naast elke communist werd toen een stille gezet, de hand aan de knuppel. Voor mijn vader was dat een eenvoudige zaak. Nou, zegt hij, toen waren ze wel stil hoor.’

Hij vertelt over zijn ontmoeting met Fidel Castro, ‘Een ontroerende man. We werden bij hem ontboden. Hij was aan het baseballen. Ik vroeg hem of schaken niets voor hem zou zijn. Toen sprak hij de legendarische woorden: “Schaken heeft zoveel regels. Hoe minder regels, hoe meer kans ik heb om te winnen”.

‘Een ontroerende man. De dood die hij zal sterven zie je al op zijn gezicht liggen. De dood van een hond. Die man is de revolutie. Hij moet vijf uur voor de televisie staan om uit te leggen waarom er met Kerstmis niet voor iedereen een varkenspoot kan zijn. Ze hebben het verschrikkelijk moeilijk’.

Je reist veel. Een voordeel van dit vak, je komt overal, over de hele wereld. ‘Alleen Noord-Vietnam, dat is voor de schakers nog een witte plek. De rest hebben we allemaal bezet. Ik kreeg pas nog een uitnodiging uit Indonesië. Er zit een geweldige toekomst in schaken. Amerika ontdekt het op het ogenblik. Ze dachten vroeger altijd dat het een beetje sissy was. Baseball, dat was het altijd wel voor de Amerikanen. Schaken liet je over aan Oost-Europese, niet geheel betrouwbare emigranten. Nu weten ze

zo langzamerhand dat ze het toch van de egg-heads moeten hebben. Ze hebben gezien dat ze in Bobby Fischer de kans hebben om het eindelijk eens een keer tegen de Russen te kunnen opnemen’.

Over lezen

We praten vervolgens lang over lezen. Donner leest zoals hij schaakt: analyserend, niet alleen met een oog voor de hoofdfiguur, ook voor alle pionnen op de weg van opening naar eindspel. Hij geeft voorbeelden. Ergens in de bijbel spreekt God over ‘ons’.

Donner: ‘Majesteitsmeervoud kenden ze in die tijd niet en journalisten waren er nog niet. Waar komt dus dat ‘ons’ vandaan? De algemene stelling is, dat hier nog iets van een joods veelgodendom is blijven hangen. Maar mijn vader zegt: in dat ‘ons’ kondigt de drie-eenheid zich al aan. Dat is lezen.’

Het idee dat hij in sommige gevallen misschien wel de enige is die nauwkeurig lezend een bepaalde zin begrijpt, geeft hem een - volgens eigen zeggen - geweldige kick, zijn manier om high te worden. Hij is vaak high geweest, met Nabokov (die ergens zegt dat een douche nogal Laodiceeërs was - verrukkelijke vondst voor Hein Donner die natuurlijk uit Openbaringen 3: 14-22 weet dat de Laodiceeërs nogal lauwwaren), hij is het ook geweest met Thomas Mann en dan met Harry Mulisch, volgens Donner een van de weinige mensen waarvan het werk interessanter is dan de man zelf.

Analyse

Hij citeert uit het hoofd de openingszinnen van Het Stenen Bruidsbed. Er is vrijwel direct al een opmerkelijke variant: in de derde zin schrijft Mulisch: de zon lag op tafellaken. Wat bedoelde Harry Mulisch met: De zon lag op tafellaken? Geen recensent kon Hein Donner helpen. De

schrijver (natuurlijk) nog minder. Donner nam de analyse van het boek zelf ter hand. Hij schreef voor Podium een verhandeling over Het Stenen Bruidsbed die volgens velen de zaak alleen maar ingewikkelder maakte. Maar Donner:

‘Ik heb het met hartebloed geschreven. Het is het beste wat ik ooit geschreven heb, het beste ook wat ooit over Harry Mulisch is geschreven’. Nadien was Mulisch weer aan zet. In zijn nog te publiceren roman ‘De ontdekking van Moskou’, die zal handelen over het schrijven over het schrijven over schrijven etc. nam Mulisch ook voetnoten op van een vriend, in wie Donner meende zichzelf te herkennen. ‘Die voetnoten bevallen mij niet. Zij zijn van een vriend die het allemaal net niet heeft begrepen. Dat bevalt me niet.’

Donner schreef daarom in dat stadium een complete Mulisch-exegese die klaar ligt voor publikatie. Hij wacht tot De ontdekking van Moskou ook zo ver is. Dat kan nog wel even duren, denkt hij. Mulisch speelt geen vlugger-tjes.

‘Dat is het verschil tussen ons. Hij hoeft niet te schrijven. Ik moet me wel door een toernooi heen spelen. Ik moet één keer per jaar een olifant neerleggen. Eén keer per jaar moet ik in het Hoogoven-toernooi koppen snellen. Daarna kan ik weer rustig gaan zitten kletsen in het mannenhuis of wat wandelen.

Er zal een tijd komen dat we allemaal betaald worden voor niet werken. Zover ben ik al, ik word betaald voor niet werken. Dat bevalt me best, maar je moet er lui voor zijn, anders hou je het niet vol. Vroeger kreeg ik nog wel eens de gewetensbeet. Nu weet ik, dat ik op een kantoor mijn tijd meer zou verknoeien dan ik nu doe. Mijn vrouw is het met deze zienswijze niet eens.

Beroepsschaker

Er zijn mensen die de beroepsschaker helemaal

een minderwaardig wezen vinden. Euwe is daarvan het weezinwekkende voorbeeld. In '35 was hij onze grootste schaker, dat valt niet te ontkennen. Maar wat doet hij nu? Ik zal niet zeggen dat hij professor in weetnietkunde is, maar als je de boekjes van hem ziet die hij nu schrijft over computers, dat is voor eerstejaars. Die man verkondigt nu de meest dwaze dingen. Dat schaken een vrijetijdsbesteding moet blijven, dat de beroepsschaker asociaal is. Dan noemt hij Donner als voorbeeld, dat laat ik nu nog maar in het midden.

Euwe wil liever één van de honderdduizend professoren zijn dan de wereldkampioen die hij toch geweest is. Maar dat hij nu met zijn leerboekjes een groter daad stelt dan hij vroeger als schaker deed, dat zie ik niet.'

Is van schaken wel te leven?

'Van de toernooien kun je niet leven. Het Piatigorski-toernooi in Los Angeles had een hoofdprijs van vijfduizend dollar. Dat is uitzonderlijk hoog en er is er maar één die hem krijgt. Het Hoogoven-toernooi heeft een eerste prijs van 2500 gulden. Daar kan je niet van leven. Je moet het hebben van het schrijven van schaak-

rubrieken voor kranten.

Je hebt dan wel het voordeel dat je hier je hele leven mee door kunt gaan. Een voetballer moet zorgen dat hij voor zijn dertigste zijn sigarenwinkeltje heeft. Wij kunnen ons hele leven doorgaan. We zijn alleen afhankelijk van de steun van het bedrijfsleven. Een conjunctuurgevoelig vak hoor. Als er oorlog komt verdienen we geen cent. En er moet natuurlijk ook een schaakpubliek blijven. Daarom speel ik nu simultaanseances. Dat vindt de voorzitter van de schaakbond belangrijk. Hij denkt aan zijn schaapjes. Hij zegt: je moet populair blijven. Hij bedoelt de schaaksport moet populair blijven, waar moeten wij anders heen?

Hij heeft gelijk natuurlijk. Ik heb daar nooit zo aan gedacht. Maar wat moeten de beroepsschakers beginnen wanneer er geen publiek meer is? De voorzitter heeft gezegd dat ik moet zorgen dat de mensen geen hekel aan mij krijgen. Ik heb daarom ook moeten beloven dat ik Lodewijk Prins niet meer zal sarren. Dat is ook heel goed.'

DE SCHAAKSPELERS VAN LUCAS VAN LEYDEN

Een bijdrage van Ruud Aalbersberg. Een eerdere versie van dit artikel verscheen in het clubblad van Voorschoten. Voor deze Nieuwsbrief is het artikel enigszins aangepast.

In dit artikel vraag ik uw aandacht voor het allereerste zelfstandige olieverfschilderij waarin schaken het centrale thema is. Het werd geschilderd door Lucas van Leyden (1489-1533) en moet volgens de kunsthistoricus Max Friedländer worden gedateerd rond 1508. Het paneel meet slechts 27 bij 35 cm. en hangt in de Gemaelde Galerie in Berlijn. Friedländer - een groot kenner van de vroege Nederlandse

schilderkunst - meende dat De Schaakspelers ook het eerst (bewaarde) schilderij van Lucas van Leyden was. Van Leyden schilderde later

overwegend werken met Bijbelse onderwerpen, enige portretten en zoals De Schaakspelers, maar met meer beweging, voorstellingen met een kaartend gezelschap. Er zijn in totaal slechts 45 schilderijen met grote zekerheid aan hem toe te schrijven, tijdens de Beeldenstorm schijnt een groot deel van zijn religieus werk verloren te zijn gegaan. Een signatuur is overigens op het schilderij niet te ontdekken en diens toeschrijving geschiedde vooral op stilistische gronden. Hij betrok daarbij vooral het grafische werk van Lucas van Leyden, dat deels wel gedateerd is.

Wat zien wij eigenlijk? Rond een schaakbord zijn twaalf personen gegroepeerd, waaronder twee vrouwen. De hoofdpersoon, de schakende dame rechtsonder, die nogal bedeesd lijkt te kijken, verzet aarzelend en gesouffleerd door de persoon aan haar rechterzijde, een schaakstuk, wellicht een paard. Hiermee lijkt zij haar tegenstander, mat te zetten of in ieder geval flink in de problemen te brengen. Laatstgenoemde kijkt wanhopig van het bord weg en krabt zich achter het oor. De overige personen, dynamisch gegroepeerd, zijn in groepjes verdeeld en met elkaar in gesprek.

Als schaker kijk je natuurlijk of het bord goed ligt, hoeveel velden het heeft, hoe de stand is en of de stukken herkenbaar zijn. Wat opvalt is dat toen reeds het bord ligt zoals dat nu nog behoort te liggen, dat wil zeggen met het zwarte veld linksonder, zoals overigens reeds vaak op eerdere miniaturen te zien is. Het bord telt echter meer dan 64 velden, namelijk 12 x 8 velden: kennelijk gaat het om het zogenaamde courier schaak, een in die jaren vanuit Duitsland verspreide vorm van schaken, dat een aantal schaakstukken meer kent dan het huidige spel en kennelijk ook hier te lande een zekere populariteit verwierf. De schaakstukken zijn rijk gemodelleerd. Soortgelijke vormen zien wij

ook op wat latere schilderijen. De dame die aan zet is, voert overigens de zwarte stukken aan, de koning van haar tegenstander lijkt hopeloos aan de overkant verdwaald. De precieze stand is echter niet te reconstrueren.

Kunnen wij iets zeggen over de aard van dit gezelschap? Kleding, de enkele sieraden om de hals of aan de handen, doen vermoeden dat het om welgestelde burgers gaat, burgers die ook de vrouw als schaakspelster wel zien zitten. Vrouwen kunnen zeker (ook) schaken, dat had Jan Hein Donner al op dit schilderij kunnen zien! Overigens voldoet de hoofdrolspeelster nog enigszins aan het middeleeuwse schoonheidsideaal: wespentaille, opgebonden borsten en een hoog voorhoofd. De man aan haar rechterhand (misschien haar echtgenoot?) lijkt haar te souffleren. De hoofdbedekking van met name de heren is in die periode gangbaar. Over de plaats waar wordt gespeeld kan helaas niets gezegd worden, wel dat de stemming wat plechtig is, wat volgens Friedländer niet zou passen bij het karakter van het spel, deze kunstkenner heeft blijkbaar nog nooit een schaakclub bezocht.

In het voorgaande werd vooral Friedländer benut. Zijn er echter na 1963 - toen zijn boek postuum werd gepubliceerd - nieuwere inzichten ontstaan? In het overzichtswerk, van Lucas van Leyden's werk, van de Amerikaanse Lawton Smith uit 1992, wordt uitgebreid stilgestaan bij de mogelijke symbolische betekenis van dit schaakspel, waarop tal van eerdere middeleeuwse handschriften en miniaturen lijken te wijzen. Het zou dan ook de naklank kunnen zijn van de strijd tussen de sexen, waarbij de man vaak te laat de verleidingen dan wel de slimheid van de vrouw onderkent. Uiteindelijk was het Eva die Adam vroeg van de Appel der Kennis te eten. Omgekeerd komen beelden

waarin de man over de vrouw triomfeert echter ook herhaaldelijk voor. In bepaalde geschriften uit die tijd wordt het schaakspel bovendien ook wel gezien als metafoor voor het uiteindelijk tot niets leidende wereldgebeuren: wij gaan tenslotte allen dood. Het schaakspel als symbool voor het spel van de liefde en de strijd der geslachten en dat alles binnen een chaotische, tumultueuze wereld, waarin alles eindig is. Onze Amerikaanse wijst er voorts nog op dat dit schilderij eigenlijk ook de statusverandering weergeeft van het schaakspel. Was het in de middeleeuwen het spel, zij het soms kerkelijk omstreden, van vooral de adel en de geestelijkheid, in de nieuwe tijd wordt de gegoede burger bereikt. Een fraai voorbeeld van wat een socioloog eens “ein gesunkenes Kulturgut” noemde.

Ten slotte: moet u naar Berlijn afreizen om dit betekenisvolle schilderij te zien? Nee, want dit paneel komt in 2010 naar de grote tentoonstel-

ling over Lucas van Leyden en zijn tijdgenoten in de Lakenhal in Leiden. Maar u moet dus nog wel even wachten.

Overige geraadpleegde literatuur:

Y.Bleyerveld, Hoe bedriechelijk dat de vrouwen zijn: vrouwenlisten in de beeldende kunst in de Nederlanden, 2000;

D. Hooper en K. Whyld, The Oxford Companion to Chess, 1992

J.P. Filedt Kok, ‘Underdrawing and other technical aspects in the paintings of Lucas van Leyden’, in Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek (1979)

R.Vos, Lucas van Leyden, 1987

Met dank aan Suzanne Laemers (RKD), Karine van 't Land (Universiteit van Nijmegen) en Ton Geerts (RKD)

LEUKE LEZING ARTHUR KOGAN

Woensdagavond 30 september was internationaal grootmeester Arthur Kogan te gast in het Max Euwe Centrum. Kogan is reeds jaren actief als trainer van de Nederlandse damestop, waaronder 11-voudig Nederlands kampioene Zhaoqin Peng. Hij woont in Taragona (Spanje) waar hij een eigen schaakschool heeft.

Voor een volle zaal gaf hij een lezing over zijn “Olalachess”. Op een leuke en leerzame wijze liet hij diverse partijen en stellingen zien waarin “lachende”, “boze” en “gelukkige” schaakstukken een rol speelden. Kernidee van zijn lezing was het zo actief mogelijk opstellen van de stukken en het geloof in je eigen kunnen. Naarmate de avond vorderde werden zijn termen en het Olalachess steeds duidelijker, zodat

menig toehoorder er in de eigen praktijk zijn voordeel mee kan doen.

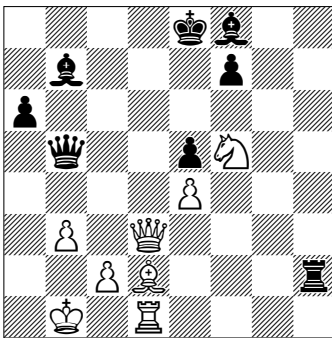

Arthur Kogan

Een bijdrage van Poppe Dijkhuis.

**L'Histoire se repète:
een verzameling Cako's**

In 2004 miste Laszlo Cako in een partij om het NOSBO kampioenschap tegen Erik Hoeksema een mat in drie waarbij een bekend motief aan de orde was, dat nog geen naam had zoals het Légal-mat en de variaties daarop, vandaar.

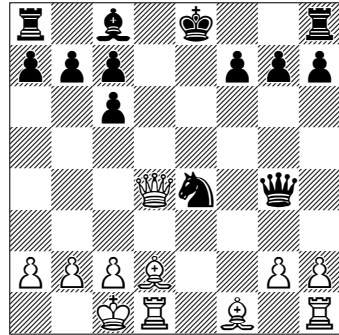

Aan zet zag hij iets, maar na 1.Lg5? kon zwart een half punt redden. De goede volgorde is **1.Dd8+ Kxd8 2.La5++ 3.Td8 mat.**

Als “stampartij” van dit type combinatie wordt Réti – Tartakower, Wenen 1910 beschouwd. Dit is enigszins merkwaardig want er zijn in ieder geval drie voorgangers bekend. Het motief komt merkwaardig vaak voor. De meeste voorbeelden zijn controleerbaar maar de vraag is of het allemaal wel zuivere koffie is. In één geval heeft Hans Ree dat in het recente verleden betwijfeld. (*)

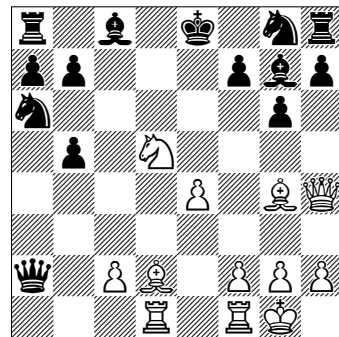
De oudste van de serie, al wordt er ergens gewag gemaakt van een partij uit 1846, is de partij **Maschuski – Kolish**, gespeeld in 1864 in Parijs en gepubliceerd in Roisman, *Kurzpartien*. De

zetten waren **1.e4 e5 2.Pf3 Pc6 3.d4 exd4 4.Pxd4 Dh4 5.Pc3 Lb4 6.Dd3 Pf6 7.Pxc6 dxc6 8.Ld2 Lxc3? 9.Lxc3 Pxe4 10.Dd4 De7 11.0-0 Dg5+? 12.f4! Dxf4+ 13.Ld2 Dg4**. De batterij staat gereed.

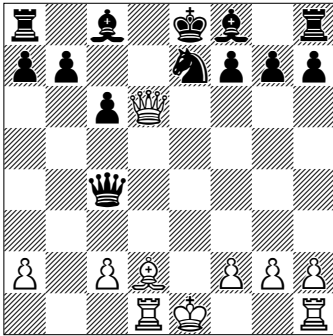
De verliezer won in 1867 een zeer sterk bezet toernooi in Parijs voor Winawer en Steinitz maar behoorde niet tot de armlastigen en wellicht is het een partij die op de late avond in het bekende “café de la Régence” is gespeeld.

De volgende (prins Dadian van Mingrelië- NN) is uit 1894, gespeeld in Odessa en één van de mooiste van de serie vanwege de korte aanloop en onder andere te vinden in *Kombinationen* van Kurt Richter.

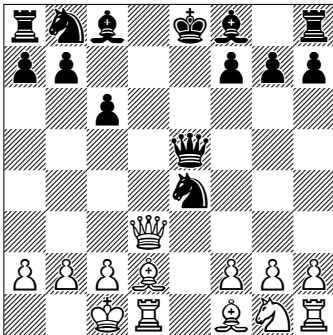

(1.Pc7+ Pxc7 2.Dd8+ Kxd8 3.Lg5++ Ke8 4.Td8 mat)

Nummer 4 (Distl-Rossipal, 1900) treft men aan in *Verfluchte Fehler* van Mazukewitsch en ontstaat na **1.e4 e5 2.Pf3 Pc6 3.d4 exd4 4.Pxd4 Pxd4 5.Dxd4 Pe7 6.Lc4 c6 7.Pc3 d6 8.Lg5 Db6 9.Dd6 Dxb2 10.Td1 Dxc3+ 11.Ld2 Dxc4.**

Dan komt pas de stelling die altijd model heeft gestaan voor dit motief, de partij **Réti** (21 jaar) – **Tartakower** (23 jaar), gespeeld in een klein toernooi in Wenen 1910. **1.e4 c6 2.d4 d5 3.Pc3 dxe4 4.Pxe4 Pf6 5.Dd3 e5 6.dxe5 Da5+ 7.Ld2 Dxe5 8.0-0-0 Pxe4?**

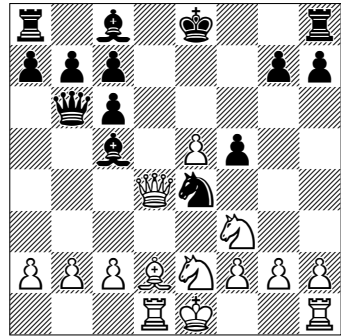

(1.Dd8+ Kxd8 2.Lg5++ Kc7 3.Ld8 mat)

Hun talent kreeg in de jaren daarna weinig kans zich te ontplooiën vanwege de eerste wereldoorlog. Pas in de jaren '20 gingen ze tot de gevestigde grootmeesterklasse behoren.

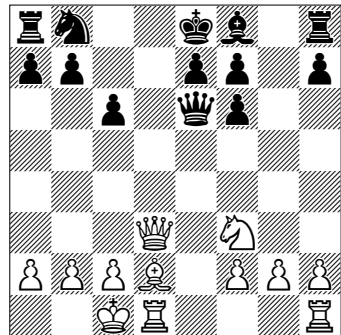
Stelling 6 (Vukovic-Deutsch) is in 1920 gespeeld in

Zagreb en ook één van de mooiste, maar enigszins merkwaardig, uitsluitend gevonden in *Das Buch vom Opfer* (1964) waarin de auteur van het boek aan de goede kant van het bord zit. Er is een uitloop waardoor het in feite een mat in 6 is. De zetten zijn niet gegeven maar ze zijn wel te reconstrueren vanuit de afruilvariant van het Spaans.

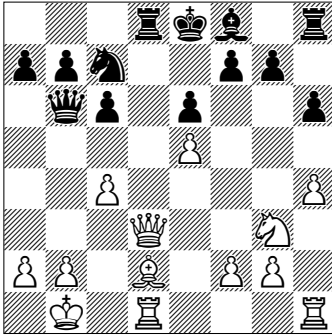
(1.Dd8+ Kxd8 2.Lg5++ Ke8 3.Td8+ Kf7 4.c6+ Kxc6 5.Pf4+ Kf7 6.Pe5 mat)

De 7e stelling (Tarrasch-NN) is uit *Catastrophe in the Opening* van Neishtadt en zal een simultaanpartij zijn geweest die als volgt tot stand kwam. **1.e4 c6 2.d4 d5 3.Pc3 dxe4 4.Pxe4 Pf6 5.Ld3 Dxd4 6.Pf3 Dd8 7.De2 Lf5.** Een combinatie waarmee zwart zijn doel bereikt, het ruilen van 2 lichte stukken. **8.Pxf6+ gxf6 9.Lxf5 Da5+ 10.Ld2 Dxf5 11.0-0-0 De6?** Zwart denkt hiermee dameruil af te dwingen waardoor zijn achterstand in ontwikkeling minder zwaar telt en hij zijn pluspunt houdt. **12.Dd3.**

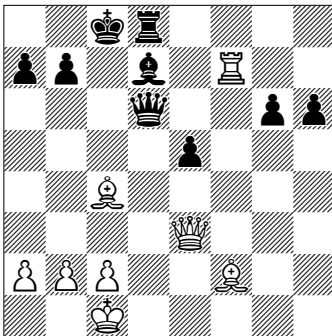

12., **Dxax2**? Zwart zal wel iets gezien hebben zoals Cako ook wel iets zag en in dit geval verhindert de gespeelde zet de “dreiging” Ld2-a5.

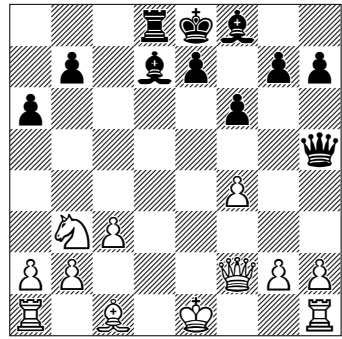
Stelling 8 (Piccardo-Piranty, 1961-1962), het slot van een correspondentiepartij in Italië is onder andere te vinden in de derde serie *Zo leert U goed schaken* van Euwe/Muhring en komt ook voort uit een Caro-Kann opening.

Partij 9 (Andersson-Knutsson, 1974) is net als nummer 10 in Zweden gespeeld en is in ieder geval in ons bondsblad gepubliceerd. Dit keer is zwart aan zet.

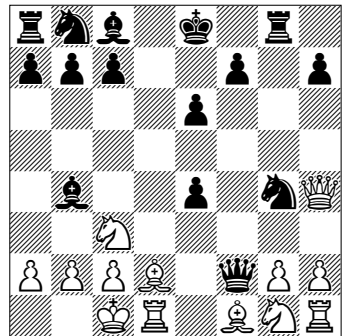

Stelling 10 (Nilsson-Helmertz, 1976) is uit Mazukewitsch, *Verflixte Fehler*, ook hier is zwart aan zet.

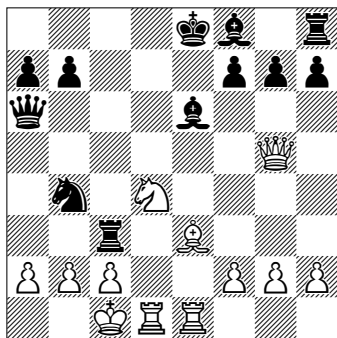

(1...Dd1+ 2.Kxd1 Lg4++ 3.Kc2 Lf5 mat)

Stelling 11 (Lundquist-Philips, 1980) is uit het genoemde boek van Richter en komt waarschijnlijk reeds voor in een database. **1.e4 e6 2.d4 d5 3.Pc3 Lb4 4.Ld2 dxe4 5.Dg4 Pf6 6.Dxg7 Tg8 7.Dh6 Dxd4 8.o-o-o Pg4 9.Dh4 Dxf2.**

Stelling 12 (Bönsch-Baranov, 1953) is uit het boek van Neishtadt, ontstaan uit een Russische opening na **17...Txc3** en is een buitenbeentje om het dozijn vol te maken want het betreft een mat in 4 waarbij een paard een actieve rol speelt.

(18.Dd8+ Kxd8 19.Pxe6+ Ke7 20.Lg5+ f6 21.Pd8+
en mat volgt).

(*) Hans Ree publiceerde enkele jaren geleden in NRC/Handelsblad een artikel over de witspeler, Prins Dadian van Mingrelië, een landstreek in de Kaukasus. Hij was een schaakweldoener maar er werd betwijfeld of zijn prestaties wel zuiver waren. Ook in die tijd was topschaak geen lucratieve bezigheid en Ree suggereert dat er wellicht tegenstanders zijn geweest die in ruil

voor wat slijk der aarde hem een handje hielpen. Of dit de waarheid is! Er is een boekje van Max Weiss met 200 combinaties uit het tijdperk 1892-1912. Daar staan 7 combinaties van Prins Dadian in uit de periode 1893-1902, waarin hij in alle gevallen aan de goede kant van het bord zit. Daarmee overtreft hij zelfs een geweldige aanvalsspeler als Pillsbury die in dat tijdperk ook ongeveer 10 jaar (1893-1904) actief was. De tegenstanders van de Prins, afkomstig uit de Oekraïne en de Kaukasus waren Kochtaria, Banoff, A. M. Sicard, Magidov (de Prins speelde hier zonder Ta1) en U.L. Een partij in Parijs was tegen G.N. Die voorgift zou er op kunnen wijzen dat onze Prins een behoorlijke speler was maar dat zijn opponenten er niet veel van konden en dat het geen omkoping betreft want dat zou op deze schaal met "prestaties" op verschillende plaatsen en tijdstippen waarschijnlijk niet geheim zijn gebleven.

SCHENKINGEN EN DONATIES

Ook de afgelopen periode heeft het MEC weer de nodige schenkingen mogen ontvangen. Van

de ter ziele gegane roemruchte Amsterdamse schaakclub DOS kreeg het MEC een schenking

Een bijzondere schenking kregen we van toparbiter Geurt Gijssen: de originele naam bordjes van Timman en Karpov van hun WK-match uit 1993.

waarmee we inmiddels een aantal schaakboeken hebben aangeschaft. Via Cor Schoenmaker kregen we diverse bescheiden van de bekende Amsterdamse jeugdleider Johan Klaassen. Naast een aantal schaakboeken, zat daar ook een heel archief met kaartjes van alle schakertjes die de afgelopen decennia actief zijn geweest in de jeugdtoernooien. Van de weduwe van Wim Lonis kregen we een prachtige verzameling krantenartikelen en een serie schaakboeken. Over de geschonken Ansichtkaarten van Wim van der Pot schrijft Hans Böhm hieronder.

Van Michiel Zeevaarder ontvingen we een origineel toegangsbewijs van het Wereldschaaktoernooi te Groningen in 1946.

UIT DE OUDE DOOS

Via ons bestuurslid Hans Böhm kreeg het MEC – van Wim van der Pot – een verzameling Ansichtkaarten van de familie Rueb en Max Euwe in handen. Het volgende artikel verscheen eerder in de Telegraaf op zaterdag 3 juli 2009.

Oude Ansichtkaarten

Mijn moeder is 92 jaar en ze schaakt nog steeds, onder andere met de jongere buurman van 87. Eens in de week speelt ze mee op de soos in de grote zaal annex café-restaurant; dat zijn kleine toernooitjes met andere denkspelletjes. Ze vindt dat leuk en gezellig, het houdt haar scherp en ze is nog steeds competitief ingesteld. De restaurantmanager had haar eens aangesproken over een bijzondere collectie Ansichtkaarten die hij via-via in zijn bezit had. De kaarten waren gestuurd aan Alexander Rueb, er stonden hier en daar schaakzetten op en mijn moeder moest haar zoon maar eens vragen of daar enige interesse voor was. Ik maakte gelijk een afspraak op moederdag want Rueb was betrokken bij de oprichting van de wereldschaakbond (FIDE) in

1924 en was de eerste en tevens langst zittende voorzitter (1924-1949, 25 jaar!).

Terwijl manager Wim van der Pot vertelde over zijn plannen betreffende uitbreiding van restaurant en activiteiten (“Een groot gebouw pal tegenover van vijf verdiepingen wordt volgend jaar opgeleverd, dan gaat het hier storm lopen.”) bekeek ik vluchtig het mapje met kaarten. Ik keek regelrecht het verleden in, de gestempelde data kwamen vooral rond 1920. Plotseling stond er zomaar ineens MAX onderaan. De tekst was gericht aan: Den Weledelgestrenge Heer Mr. A. Rueb, Nassau-Dillenburgstr. 31, Hague (Holland) 21/4/1924. Waarde X, laat ik u door deze kaart even een kleine indruk geven hoe heerlijk het hier in Weston is. De zon houdt niet op met schijnen. Er is altijd een zachte zee, wind, kortom een ideaal klimaat. Geen wonder dat mijn tegenstanders zoo best spelen. Hoe gaat het met Dolfje? Hart. groeten aan allen van Max.

Een kaart van de ene historische beroemdheid Max Euwe, aan de andere, Rueb! Ik beloofde het

pakketje zorgvuldig door te nemen en te zijner tijd door te geven aan het Max Euwe Centrum te Amsterdam, dat een permanente tentoonstelling heeft van werken en leven van Euwe.

We zijn alweer enige tijd verder en een eerste inschatting van de plotselinge gift kan worden gemaakt. Het pakketje bevat 69 kaarten waarvan negen van Max Euwe. De voorkanten zijn voor historici interessant: souvenirs uit andere tijden, andere werelden. Natuurlijk geeft een ansichtkaart een verwachting weer, er wordt gelonkt en gelokt, de kaart wil laten zien hoe mooi die bepaalde plek is. Maar er was nog geen fotobewerking in die goede oude tijd dus al die zwart/wit kaarten geven toch wel een goed beeld. Parijs 1920, de l'Avenue Champs Élysées is groots en leeg. Er rijden maar een paar auto's en een paard-en-wagen komt net de hoek om. Rio de Janeiro 1912, de attractie La Baie de Botafogo is honderden meters lang totaal verlaten. Op een Panorama von Mürren uit 1920 zien we de sneeuwgrens op de toppen van de Ebenfluh en de Mittaghorn.

Maar terug naar de negen kaarten van Max. Zijn handschrift is klein, gelijkmatig, ietsje naar rechts, geen enkele verschrijving en altijd zit er iets van humor in. Die kaart uit 1924 uit het Engelse Weston was wel vanuit een toernooi dat Euwe won met 7,5 uit 9. Een maand later zouden Rueb en Euwe elkaar ontmoeten in Parijs. Rueb was nauw betrokken bij de oprichting van de FIDE en Euwe vertegenwoordigde Nederland bij die eerste SchaakOlympiade die gelijktijdig met de Olympische Zomerspelen werd gehouden.

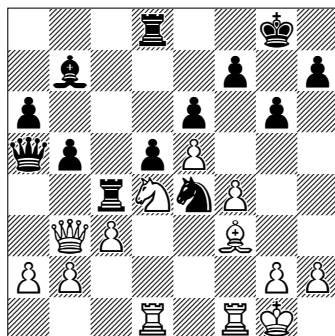
Op het MEC hangt een mooie foto van Rueb (1882) en Euwe (1901). Die relatie is altijd zeer goed geweest. Een kaart uit Bad Aussee 1922: "Mijn besten dank voor uw brief en kaarten. Ik ga geheel

akkoord met den inhoud derzelven, alleen moet ik mij verdedigen tegen de aantijging, als zoude ik Uwe alterego bij haren natuurlijke voornaam genoemd hebben, daar deze (de voornaam) mij ten eenen male onbekend is".

Snosko-Borowski – Euwe, Weston 1924

Jevgeny Snosko-Borowski was in 1884 in Rusland geboren en al snel van wereldklasse. In 1920 emigreerde hij naar Frankrijk. Hij versloeg alle andere grote namen van zijn tijd zoals Capablanca, Tarrasch, Rubinstein en Janowski.

1.e4 c5 2.Pf3 Pc6 3.d4 cxd4 4.Pxd4 Pf6 5.Pc3 d6 6.Le2 e6 7.0-0 Le7 8.Le3 0-0 9.Pb3 a6 10.f4 b5 11.Lf3 Lb7 12.Pe2 Pa5 13.Pxa5 Dxa5 14.Pg3 Tac8 15.c3 Tfd8 16.Db3 d5 17.e5 Pe4 18.Pe2 Lc5 19.Lxc5 Txc5 20.Tad1 Tc4 21.Pd4 g6 (zie diagram)

Zwart heeft een duidelijk en gevaarlijk plan: het doorzetten van b5-b4. Wit moet zware keuzes maken want hij kan niet blijven afwachten: g4 of h4 of juist niets doen op de koningsvleugel, ruilen op e4 en over de zwarte velden verdedigen. Het vergt lef om nu al in de touwen te gaan hangen met 22.a3 Db6 23.Dc2 a5 24.Lxe4 dxe4 25.Df2 b4 26.axb4 axb4 27.Pc2 Dxf2+ 28.Kxf2 Txd1 29.Txd1 bxc3 30.Td8+ Kg7 en wit kan zijn beste verdediging zoeken (bijvoorbeeld 31.bxc3 Txc3 32.Pe3).

22.Kh1 La8 23.Le2 (?) Tc5 24.Dc2 Db6 25.a3 a5
26.Ld3 b4 27.axb4 axb4 28.Pb3 Tcc8 29.Lxe4
dxe4 30.c4 Ld5 31.Td4 Lxc4!

Daarin was Euwe goed: het moment aanvoelen dat een kleine combinatie noodzakelijk is.

32.Txc4 Da6 33.Pd2 e3 34.b3 exd2 35.Td1 Txc4
36.bxc4 Da3 37.g3 Dc3 38.De4 b3 39.Kg2 Dc2 en
wit gaf op.

Voor de echte schaakhistorici zal er veel meer uit deze kaarten aan Alexander Rueb te halen zijn.

FINANCIEN

De activiteiten van het MEC worden mogelijk gemaakt door: Global Chess, de Koninklijke Nederlandse Schaakbond en de gemeente Amsterdam.

Deloitte, Holland Casino, Nederlandse Gasunie, New in Chess, Ondernemingsvereniging Max Euweplein, PriceWaterhouseCoopers, Schaak & Go winkel Het Paard, managementboek.nl en diverse uitgeverijen.

DONATEURS

We zijn verheugd dat onze donateurs het MEC blijven ondersteunen. Hoewel het aantal donateurs een ietwat is teruggelopen, doneren de gebleven donateurs steeds meer! Uiteraard zullen wij onze best doen om daarmee aantrekkelijke activiteiten te organiseren, zodat het MEC en Max Euwe meer bekendheid zullen krijgen. Voor het jubileumjaar 2010 staan er verschillende activiteiten op stapel, maar een aantal daar-

van is afhankelijk van sponsoring. Wij hopen zo spoedig mogelijk de haalbare plannen bekend te kunnen maken.

Heeft u het MEC in 2009 nog niet gesteund? Stort dan uw donatie op rekening 5401670 t.n.v. Stichting Max Euwe Centrum te Amsterdam. Gaarne wel uw naam en adres vermelden!

WEBSITE

Op onze website (www.maxeuwe.nl) kunt u het laatste nieuws omtrent het MEC lezen, maar ook hebben wij een uitgebreid archief over Euwe, het MEC en schaken in het algemeen.

Karel van Delft zal de komende maanden regelmatig een artikel voor onze site schrijven en natuurlijk plaatsen wij verslagen en foto's van

activiteiten. Tenslotte kunnen wij onze links van harte aanbevelen!

Voor de Schaakkaravaan is er een aparte site (www.schaakkaravaan.nl) waarop alle informatie over dit project is te vinden, alsmede de columns van ambassadeur Hans Böhm.

BESTUURDERS VAN HET MEC

Dit keer geen foto's van (groot-)meesters, maar zetten we enkele bestuurders van het MEC "in the picture" als dank voor het vele werk dat zij jarenlang vrijwillig voor het MEC uitvoeren.

Cees Visser, vice-voorzitter

Hugo van Hengel, secretaris

Albert Riemens, penningmeester

Jeroen van den Berg, bestuurslid

MEC - KALENDER

De komende maanden staan de volgende activiteiten op het programma:

Zondag Start **MEC-cursussen** 1400-1600 en 1600-1800 in
1 november Amsterdam. Zie onze website voor meer informatie.

Zaterdag **1e zaterdag** van de maand: geopend van 12.00-16.00 uur
7 november

Woensdag **Schaakhappening** van de Schaakkaravaan
25 november

Zaterdag Onze halfjaarlijkse **boekenbeurs** van 11.00-14.00 uur.
28 november Particulieren kunnen een tafel reserveren.

Zaterdag **1e zaterdag** van de maand: geopend van 12.00-16.00 uur
5 december

Vrijdag **Rapidmatch** “Jong oranje – Israël” in het MEC.
18 december

Woensdag De Australische grootmeester Ian Rogers geeft
10 februari een **lezing over het Corustoernooi 2010**
2010 in het MEC

Zaterdag Voor de 17e keer organiseert het MEC een **schaak**
26 juni **festival** op het Max Euweplein, met tal van
schaakactiviteiten (simultaans, toernooi,
snelschaken, klokseances, oploswedstrijd, etc.)

rekening 5401670 t.n.v. Stichting
Max Euwe-Centrum te Amsterdam